

7. Абрамов В. І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення: монографія / В.І. Абрамов. — К.: КНЕУ, 2004. — 236 с.
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

REFERENCES

1. Krotikov, V. (1996). Forces: the status of moral congelation. *Rozbudova derzhavy (State building)*, 7, 32—36 (in Ukr.).
2. Tkachenko, V. (1996). Conversion of national consciousness. *Rozbudova derzhavy (State building)*, 7, 83—86 (in Ukr.).
3. Kryuchkov, G.K. (2010). Democratic civilian control of the security sector in Ukraine: experience and problems. In M. Maigre, & Ph. Fluri (Eds.), *Almanac on security sector governance in Ukraine 2010* (pp. 24—33). Geneva-Kyiv: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (in Rus.).
4. *About parliamentary hearing of May 23, 2012*. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
5. Mukovskyi, I.T., & Lysenko, O.Ye. (1997). *Victories and readiness to become victims. Ukrainians at the fronts of Second World War*. Kyiv: Research-publishing agency «Book of memory of Ukraine» (in Ukr.).
6. Biloshytskyi, V.I. (2015). *Democratic foundations of civilian-military relations: foreign experience and Ukraine*: essay of the thesis for gaining academic degree of the candidate of political sciences. Kyiv (in Ukr.).
7. Abramov, V.I. (2004). *Spirituality of society: methodology of system studying: monograph*. Kyiv: Kyiv National Economic University (in Ukr.).
8. *Conception of national-patriotic education of children and youth*. Supplement to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 16.06.2015 N 641. Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (in Ukr.).

УДК 327.7:061.1ЄС

Толстов С. В.¹,
кандидат історичних наук, доцент,
Державна установа «Інститут
всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна. conf_iweir@ukr.net

ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО РОСІЇ: ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. Подано огляд політики ЄС щодо Росії наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. Розглянуто основні проблеми і протиріччя в відносинах між Європейським союзом і Російською Федерацією протягом зазначеного періоду. Відзначено, що незважаючи на обопільну зацікавленість в економічному співробітництві, сторони по-різному бачать шляхи і перспективи розвитку двосторонніх зв'язків, як і тенденцій розвитку міжнародних відносин на європейському континенті в цілому. Окрім по-

¹ Tolstov S.V., Ph.D. in History, Associate professor, Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, Ukraine. conf_iweir@ukr.net
EU POLICY TOWARDS RUSSIA: MAIN ISSUES AND TRENDS

дій, пов'язаних з Україною, основними причинами загострення в двосторонніх відносинах стали пряма конкуренція європейського та євразійського інтеграційних проєктів, а також протиріччя нормативного й аксіологічного характеру. Прагнення ЄС цілеспрямовано впливати на політику Росії в бажаному напрямку зустріло жорстку відсіч з боку російського керівництва, що призвело до кризи у двосторонніх відносинах. Водночас зацікавленість європейського бізнесу в поновленні економічних зв'язків підштовхує європейських політичних лідерів до пошуку компромісних рішень, у тому числі в контексті часткового врегулювання локального конфлікту в Донбасі на основі Мінських угод 2014—2015 рр.

Ключові слова: інтеграція, конкуренція, взаємозалежність, санкції, вільна торгівля.

Аннотация. Содержится обзор политики ЕС в отношении России в конце XX — начале XXI ст. Рассматриваются основные проблемы и противоречия отношений между Европейским союзом и Российской Федерацией на протяжении указанного периода. Отмечается, что несмотря на обоюдную заинтересованность в экономическом сотрудничестве, стороны по-разному видят пути и перспективы развития двусторонних отношений, как и тенденции развития международных отношений на европейском континенте в целом. Кроме событий, касающихся Украины, основными причинами нынешнего обострения в двусторонних отношениях стали прямая конкуренция европейского и евразийского интеграционных проектов, а также противоречия нормативного и аксиологического характера. Стремление ЕС оказывать целенаправленное влияние на политику России в желательном направлении встретило жесткий отпор со стороны российского руководства, что привело к кризису в двусторонних отношениях. В то же время заинтересованность европейского бизнеса в восстановлении экономических связей подталкивает европейских политических лидеров к поиску компромиссных решений, в том числе в контексте частичного урегулирования локального конфликта в Донбассе на основе Минских соглашений 2014—2015 гг.

Ключевые слова: интеграция, конкуренция, взаимозависимость, санкции, свободная торговля.

Abstract. Review of the EU policy towards Russia in the late XXth and early XXst centuries is presented. It is analyzed the main problems and contradictions in relations between European Union and Russian Federation during noted period. It is noted that in spite of the mutual interest in economic cooperation the parties have different views on the ways and prospects of bilateral contacts as well tendencies of development of international relations at the European continent on the whole. In addition to the events related to Ukraine, the main reasons of current aggravation in bilateral relations include direct competition between the European and Eurasian integration projects, as well as the contradictions of normative and axiological origin. The intention of the European politicians to provide a targeted impact on Russian politics has met a stiff resistance from the Russian leadership which led to a crisis in bilateral relations. At the same time, interests of European businesses in the restoration of economic ties push European leaders to search for compromise solutions, including the partial settlement of the Donbas conflict on the basis of 2014—2015 Minsk agreements.

Keywords: integration, competition, interdependence, sanctions, free trade.

Постановка проблеми. Поряд із відносинами між ЄС і США, комплекс зв'язків між ЄС і Росією належить до факторів, які визначають структуру європейської континентальної міжнародної системи. Перебіг відносин ЄС—Росія суттєво впливає на загальні тенденції європейської безпеки та спрямування геоекономічних процесів у «широкому» європейському просторі. Попри взаємну зацікавленість у розвитку економічних зв'язків, ЄС і Росія виступають у якості конкурентів і висловлюють різне бачення умов і перспектив взаємодії, яка чималою мірою визначається співвідношенням потенціалів, обставинами взаємозалежності та здатністю сторін дотримуватися загальноприйнятих умов і правил. Це актуалізує тему і відносить її до низки найвагоміших у сучасній політичній науці.

Аналіз попередніх досліджень. Політика ЄС щодо Росії належить до популярних і актуальних тем, які привертають увагу дослідників. Серед робіт євро-

пейських авторів, у яких висвітлюється ця проблематика, доцільно згадати доповіді та розробки європейських аналітичних центрів та установ, таких як Четем Хаус [1], Європейська рада міжнародних відносин [2; 3], комітет ЄС палати лордів британського парламенту [4] та ін.

Різні аспекти «східної» політики ЄС і відносин між ЄС і Росією розглядалися у роботах російських авторів — Т. Бордачова [5], А. Громико [6], А. Макаричева [7], Д. Треніна [8], аналітичних розробках Російської ради з міжнародних справ [9], Інституту сучасного розвитку [10], Інституту світової економіки і міжнародних відносин РАН [11], доповідях учасників наукових конференцій [12] та ін.

Метою статті є визначення змісту політики ЄС щодо Росії та оцінка сучасних тенденцій у відносинах цих суб'єктів міжнародної взаємодії.

Основні результати дослідження. Відносини між ЄС і Росією можна умовно поділити на кілька етапів, пов'язаних зі становленням європейського інтеграційного центру як колективного міжнародного актора та змінами, що стосувалися статусу і ролі Росії у світовій політиці. Протягом 1990-х рр. у ЄС домінувало сприйняття Росії як ресурсної бази європейської економіки, що було в першу чергу пов'язано зі стрімким економічним послабленням Росії та її внутрішньополітичною дестабілізацією.

В 1999 р. ЄС і Росія затвердили документи, в які окреслювали принципи політичної стратегії стосовно один одного. В 1999 р. Європейська Рада прийняла «Спільну стратегію щодо Росії» [13], а російський уряд ухвалив «Стратегію розвитку відносин Російської Федерації з Європейським Союзом на середньострокову перспективу (2000—2010)», яка окреслювала мету «надати партнерству Росія-ЄС стратегічного характеру» [14]. Російський урядовий документ містив уточнення, що партнерство РФ з ЄС має будуватися на договірних засадах, уникаючи постановки питання про приєднання або асоціацію. Стверджувалося, що в зовнішній політиці Росії завжди будуть присутні глобальні аспекти (стратегічний паритет, відносини з Китаєм, США та іншими значними країнами), а також що Росія має зберігати свободу визначення та реалізації своєї внутрішньої та зовнішньої політики, статус і переваги як євразійської держави та найбільшої країни СНД, незалежність формування позиції та діяльності в міжнародних організаціях.

За відмови Росії від участі в Європейській політиці сусідства сторони зосредили увагу на обговоренні умов створення «спільного європейського економічного простору», ідею якого в травні 2001 р. запропонував голова Європейської Комісії Р. Проді. Для розробки порядку денного двостороннього діалогу було створено Групу високого рівня під співголовуванням віце-прем'єра уряду РФ В. Христенко та єврокомісара з питань зовнішньої політики К. Паттена. У висновках групи містилася рекомендація створити спільний економічний простір відкритого та інтегрованого ринку на основі спільних або сумісних правил і норм і сумісних адміністративних процедур. Для реалізації нової концепції відносин пропонувалося розпочати діалог з чотирьох «спільних просторів», про початок якого було оголошено на Петербурзькому саміті Росія—ЄС 31 травня 2003 р.

Сторони підтвердили намір будувати відносини стратегічного партнерства за чотирма напрямками, включаючи економічне співробітництво (перший прос-

тір), зовнішню безпеку (другий простір), питання свободи, внутрішньої безпеки та правопорядку (третій простір) та сферу науки, освіти і культури (четвертий простір). Саме поняття «стратегічне партнерство» з'явилося у взаємній риторичі після набуття чинності Угоди про партнерство та співробітництво Росія—ЄС (1 грудня 1997 р.). До того часу в керівних структурах ЄС відносини з Росією визначали як «суттєве партнерство». Втім, як стало поняття «стратегічне партнерство» почало використовуватися лише після ухвалення обома сторонами взаємних стратегій.

На Римському саміті ЄС—Росія в листопаді 2003 р. було прийнято «Спільну декларацію про зміцнення діалогу та співробітництва з політичних питань і питань безпеки» та схвалено «Спільну концепцію формування загального європейського економічного простору», головною передумовою створення якого вважався вступ Росії до Світової Організації Торгівлі (СОТ). Утім попри підписання протоколу про умови вступу Росії до СОТ (2004 р.), чотирьох «дорожніх карт» (саміт Росія—ЄС 2005 р., Москва) та низки галузевих угод в 2005—2006 рр. відносини між ЄС і Росією істотно погіршилися.

Перші ознаки ускладнень з'явилися ще наприкінці 2004 р. під впливом української внутрішньополітичної кризи. На Заході В. Путіна звинуватили в спробах прямого втручання у внутрішні справи України, хоча ситуативно він керувався домовленостями з Л. Кучмою про можливість проведення нових президентських виборів і передачу влади відносно нейтральній фігурі.

Симптоми погіршення відносин Росії та ЄС посилювалися наприкінці 2005 р. у зв'язку з назріванням першого російсько-українського газового конфлікту. Окрім цього, з кінця 2005 р. російський уряд почав застосовувати проти окремих країн ЄС і пострадянського простору економічні обмеження та санкції, які, як вважали на Заході, були політично вмотивованими. Як відзначала московський кореспондент французької газети «Le Monde» М. Жего, в очах російської військово-політичної еліти зміна режимів у колишніх радянських республіках розглядалась як наслідок маніпуляцій «іноземних держав», спрямованих на «дестабілізацію Росії» [15].

У 2006 р. російське керівництво вдалося до правових зачіпок і претензій, які дозволили витіснити ряд великих західних компаній з переданих їм у концесію родовищ на Сахаліні та в Сибіру. Для західного капіталу та європейських політиків це послужило сигналом розвороту В. Путіна в бік державного капіталізму, монополізації сировинного сектора та посилення впливу в пострадянському просторі. У політиці ЄС простежувався неодноразово апробований фактор розрахунку на особу «позитивного» лідера, який має зробити Росію більш слухняною та керованою. З точки зору Брюсселя ідеальним для Росії був статус напівпериферійної країни в рамках Європейської політики сусідства, поряд з Україною, Молдовою, Грузією, Єгиптом, Ліваном, Алжиром, Тунісом і Марокко.

До кінця 2006 р. керівні інституції ЄС намагалися чинити на В. Путіна тиск за допомогою традиційних прийомів, таких як звинувачення в авторитарних намірах і порушенні принципів демократії, погрози застосування політичних і економічних санкцій тощо. Зі свого боку, намагаючись принципово змінити характер відносин Росії з Заходом російське керівництво свідомо йшло на загострення відносин. Кремль категорично відкинув вимогу Європейської Комісії та

низки країн ЄС про приєднання Росії до європейської Енергетичної хартії. Така відмова мотивувалася тим, що оскільки Росія не брала участі в розробці цього документа і він не відповідає її інтересам, їй немає сенсу беззастережно приймати чужі правила гри. При цьому в Москві висловлювалися на користь пошуку компромісного формату, який Росія і ЄС могли б узгодити й застосовувати на двосторонній основі.

У зв'язку з наближенням завершення 10-річного терміну дії Угоди про партнерство та співробітництво (підписана в 1994 р. і набула чинності з 1 грудня 1997 р.) сторони вирішили розпочати переговори щодо нового рамкового документу. На саміті Росія—ЄС у Сочі (травень 2006 р.) було вирішено надати новій угоді характер всеосяжного стратегічного партнерства. Однак двосторонні переговори з розробки проекту угоди або свідомо блокувалися окремими країнами ЄС (Польща, Литва, Естонія), або заходили в глухий кут через діаметральну протилежність підходів сторін.

Переломним моментом у відносинах Росії з ЄС і НАТО стала неформальна «ділова вечеря» президента В. Путіна з керівництвом ЄС у фінському місті Лахті (20.10.2006 р.), яка передувала саміту Росія—ЄС у Гельсінкі 24 листопада 2006 р. В. Путін категорично відмовився виконувати низку вимог з боку ЄС і йти на поступки щодо прав власності та контролю в російському енергетичному секторі. Примітно, що саме в цей час в Росії було розпочато реформування машинобудівної галузі шляхом створення контрольованих державою холдингів та акціонерних компаній (держкорпорацій) і прискорено розробку нових систем озброєнь. У сфері поставок енергоресурсів В. Путін обрав тактику вибіркового діалогу з окремими країнами ЄС, пропонуючи їх енергетичним компаніям укладати індивідуальні довгострокові контракти з «Газпромом» і «Роснефтью». Така практика була успішно застосована у відносинах з Німеччиною, Францією, Угорщиною, Грецією, Болгарією, Італією. Додатковим джерелом напруженості стало загострення відносин між Росією і Грузією.

Саміт Росія—ЄС у Ханті-Мансійську (26—27 червня 2008 р.) сприяв певному поліпшенню атмосфери в двосторонніх стосунках і відновленою переговорів з угоди про стратегічне партнерство [16]. Однак через грузино-російський збройний конфлікт у серпні 2008 р. діалог сторін було знову заморожено. Після визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії Європейська Рада на своєму позачерговому засіданні вирішила призупинити переговори по новій партнерській угоді [17]. Втім, невдовзі в посланні до Європейської Ради Європейська Комісія закликала відновити переговори з РФ, оскільки це мало дозволити ЄС краще обстоювати власні інтереси. Відновлення діалогу визнавалося ліпшим способом взаємодії з Росією на основі спільного підходу європейських країн та інституцій [18]. «Відкритий діалог» з питань, що викликали розбіжності, було визнано адекватнішою формою реагування, ніж заморожування контактів.

Доцільно відзначити, що ознакою ледь не всіх спільних російсько-європейських ініціатив і проектів був їх переважно декларативний характер. Це визначало низьку результативність діалогу та відсутність практичних результатів у більшості галузей за винятком торгівлі. У європейських столицях усвідомлювали, що в Росії домінує державно-регульований капіталізм, керований відносно згуртованим державним бюрократичним апаратом. При цьому російська

економіка гостро залежить від експорту енергоресурсів та імпорту технологій. Вважалося, що внутрішньополітична ситуація у РФ може змінитися лише в результаті внутрішніх еволюційних соціальних процесів і поступових політичних зрушень. Відтак, європейські інституції бачили свій прямий інтерес у стимулюванні відповідних змін у настроях російського суспільства.

У відносинах з Росією, як і з іншими країнами-сусідами, Брюссель висував на перший план поширення власних правил, норм і регламентів, які країни-партнери, включаючи Росію, мали приймати й виконувати. В те, що Росія буде стійко блокуватися з Китаєм або стане його сателітом, європейські експерти здебільшого не вірили, прогнозуючи втрату Росією контролю над природними багатствами Сибіру внаслідок стрімкого посилення Китаю. Саме ця обставина пояснювала стримане ставлення країн ЄС до російських пропозицій, які стосувалися встановлення рівноправного партнерства в сфері енергетики та безпеки, а також ігнорування неодноразових звернень з приводу полегшення доступу до нових технологій і сприяння в модернізації промисловості. Незважаючи на пряму зацікавленість німецького бізнесу в російському ринку, наміри російського керівництва створити міцний фундамент для стратегічного партнерства між Росією та ЄС на основі формули «енергія в обмін на технології» залишилася без відповіді.

Вперше цю тезу виголосив президент РФ В. Путін у своїй промові в Бундестазі ФРН (11 вересня 2001 р.). Пізніше, в листопаді 2009 р. у ході саміту ЄС—Росія в Стокгольмі, Д. Медведєв знову запропонував європейським лідерам переглянути формат відносин з Росією на засадах полегшення доступу до нових технологій і сприяння взаємному розвитку. Нова ініціатива, яка віддзеркалювала позитивні очікування в стосунках і підходах сторін, дістала назву «Партнерство для модернізації». За задумом російської сторони, її мета полягала у сприянні модернізації російської економіки та перегляді відносин між РФ і ЄС з урахуванням попередніх результатів діалогу зі створення чотирьох «спільних просторів».

Спочатку очікувалося, що ініціатива «Партнерство для модернізації» набуде форми угоди. Проте статус документа знизили до меморандуму, а згодом — до рівня політичної заяви. На 25-му саміті Росія—ЄС (31 травня — 1 червня 2010 р., Ростов-на-Дону) сторони підписали Спільну заяву за ініціативою «Партнерство для модернізації», що передбачала поєднання зусиль у галузях високих технологій, інновацій, енергоефективності та «зеленої енергетики». Новий проект передбачав розширення можливостей для інвестування в ключові галузі, які мають стимулювати зростання та інновації, зміцнення економічних стосунків, створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, сприяння вирівнюванню технічних регламентів і стандартів, захист прав інтелектуальної власності, розвиток транспорту, сприяння розвитку екологічно чистої економіки та енергоефективності, сприяння міжнародним переговорам з протидії змінам клімату, сприяння в галузі інновацій, досліджень і розвитку, а також космосу, подолання регіональних і соціальних наслідків економічної реструктуризації.

Інші розділи програми стосувалися політичної трансформації та «соціалізації» державно-суспільних відносин, зокрема забезпечення ефективного функціонування системи судових органів, посилення боротьби з корупцією, сприяння

розвитку зв'язків між людьми, зміцнення діалогу з громадянським суспільством, заохочення участі в ньому громадян і бізнесу [19].

У листопаді 2010 р. у посланні до Федеральних Зборів РФ президент Д. Медведєв назвав три основних пріоритети, які російське керівництво хотіло покласти в основу цієї програми [20]. Перший з них передбачав взаємний обмін технологіями, включаючи «зелену енергетику» і досягнення сумісності технічних регламентів. За неофіційними оцінками російська сторона була навіть згодна на пряме запозичення технологічних регламентів ЄС [21]. Другий пріоритет стосувався спрощення візового режиму з перспективою його повного скасування. Третій передбачав значне розширення професійних і академічних обмінів.

На думку багатьох російських експертів, ідея «Партнерства для модернізації» була загалом плідною, оскільки орієнтувала сторони на поглиблене співробітництво в пріоритетних галузях і досягнення конкретного результату. Однак Європейська Комісія наполягала на внесенні елементів, що змінювали політичну сутність проекту, перетворюючи його на бюрократичний інструмент технічного сприяння і щільного зовнішнього контролю [22]. Як відзначав С. Караганов, під «партнерством для модернізації» сторони розуміли різні речі. Російські владні структури розглядали цю ініціативу як модернізацію технологічну, або, простіше, як сприяння російським корпораціям у їх бізнес-проектах. Натомість у керівних інституціях ЄС плекали надію на те, що Росія повернеться до ролі «молодшого учня», якому, «на відміну від країн Центральної та Східної Європи, що їм була відведена така ж роль, ніхто не збирався нічого платити» [23].

На політичному рівні Європейська Комісія розуміла модернізацію як рух Росії до розширення політичних свобод і поваги прав людини. Причому, як зауважував С. Караганов, до порушень зазвичай відносили не стільки бюрократичне і поліцейське свавілля щодо мільйонів, скільки окремі скандальні епізоди (вбивство кількох правозахисників, журналістів або розгін демонстрацій опозиціонерів). Однак «головна проблема Росії з точки зору прав людини — не поліцейські мікрорепресії або нерозкриті вбивства правозахисників, а, напевно, саме безправ'я мільйонів» [23]. При такій різниці в розумінні модернізації або навіть при нерозумінні її суті «партнерство для модернізації» було приречено стати черговим пустопорожнім гаслом.

У зв'язку з парламентськими та президентськими виборами в Росії у 2011—2012 рр. підготовка програми була загальмована. За офіційними повідомленнями російські і європейські експерти переключили увагу на підготовку «дорожньої карти» співпраці Росії і ЄС до 2050 р. з ухилом у бік енергетичної безпеки — чинника прямої і постійної зацікавленості європейської сторони.

Поряд із розбіжностями в тлумаченні суверенітету та прав людини серйозним фактором, який вніс додаткову напругу в російсько-європейські відносини, стало просування російського інтеграційного проекту на основі Митного союзу (МС) та Єдиного економічного простору. По мірі становлення інтеграційних інструментів у рамках МС, включаючи створення Євразійської економічної комісії, в Брюсселі зростало занепокоєння, зумовлене прямою конкуренцією нового проекту з цілями та інструментами Європейської політики сусідства. Функціонери ЄС від самого початку акцентували увагу на несумісності участі країн Східної Європи в Єдиному економічному просторі з Росією та підписання угод про асоціацію та поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС.

З цієї точки зору політика ЄС і Росії все більше набувала ознак конфлікту інтересів і прямої конкуренції. Невдовзі й російська сторона почала акцентувати увагу на несумісності одночасної участі у різних інтеграційних проектах. Виконавчий секретар СНД С. Лебедев попереджав учасників ініціативи «Східне партнерство», що «ЄС не компенсує втрат, яких ці країни можуть зазнати в результаті участі у «Східному партнерстві». Тож доведеться вибирати: або СНД і дружба з Росією, або «Східне партнерство» й мізерна допомога з боку ЄС [24].

У керівних установах ЄС і в європейському експертному середовищі в цілому спостерігалось скептичне, хоча й насторожене ставлення до розвитку євразійського інтеграційного проекту, не кажучи вже про заявлені плани В. Путіна про створення Євразійського союзу, який мав заповнити проміжну ланку між європейським і азіатсько-тихоокеанським економічними просторами [25]. Згідно з проголошеними тезами, зміст концепції В. Путіна полягав у створенні альтернативного «євразійського» інтеграційного угруповання, яке мало слугувати як «міст» між ЄС на Заході та АТЕС на Далекому Сході. Стверджувалося, що новий проект зможе набутися самостійного значення лише в разі, якщо він підніметься на вищий рівень інтеграції.

Продовжуючи формальний екстенсивний діалог з Москвою, керівні структури ЄС до певного часу уникали суттєвого перегляду відносин. Розробка практичного документу «Механізм «Партнерства для модернізації»» не просунулася далі початкового робочого плану, який, утім, мав прикладніший характер, ніж двосторонні програми і механізми, які ЄС використовував у відносинах ЄС з іншими «східними партнерами». Стосовно Росії передбачалося кредитування економічних проектів, заявки на які потенційні учасники мали подавати до російських галузевих міністерств і генеральних директоратів Європейської Комісії як «сторін у діалогах» з пріоритетних напрямків партнерства [26].

Після переобрання В. Путіна президентом РФ (04.03.2012 р.) керівництво ЄС висувало на перший план саме політичні аспекти модернізації Росії шляхом активізації діяльності НУО та «створення умов для існування дійсно плюралістичної парламентської системи, що не становить перешкод для роботи життєздатної опозиції» [27]. З приводу реалізації ініціативи «Партнерство для модернізації» висловлювалася готовність підтримати Росію в усіх «позитивно спрямованих реформаторських зусиллях» на засадах «повної інтеграції до міжнародної, побудованої на правилах, торгової системи та розвитку громадянських прав і свобод, які мають становити основу для стабільності та добробуту».

Таким чином, попри її початковий економічний контекст, Брюссель висловлював намір використовувати програму партнерства з Росією насамперед як спосіб політичного впливу на внутрішні процеси суспільного розвитку та використання вигод для європейського бізнесу, які мав відкрити вступ Росії до СОТ [28; 29], включаючи вимоги до Росії не застосовувати штучні регламентні обмеження проти імпорту на кшталт збору на утилізацію автомобілів.

Відносини між ЄС і Росією поступово загострювалися під час внутрішньополітичної кризи в Україні восени 2013 — взимку 2014 рр. У січні 2014 р. Європейська Комісія на чолі з Ж.-М. Баррозу відкинула пропозицію про проведення тристоронніх переговорів про умови застосування економічних статей Угоди про асоціацію ЄС—Україна за участі РФ. Хоча влітку 2014 р. переговори з цього питання все ж розпочалися, а Європейська Комісія відклала застосуван-

ня економічної частини угоди з Україною на рік, тристоронні дискусії не дали скільки-небудь відчутних результатів.

Реагуючи на пряме військове втручання РФ в Україні, яке почалося після зміни влади в Києві в лютому 2014 р., керівні установи ЄС застосували проти РФ низку санкцій. Ці заходи вважалися обмежувальними засобами «у відповідь на неправомірну анексію Криму та зумисну дестабілізацію України». Пакет санкцій включав дипломатичні рішення, заморожування активів і заборону на поїздки окремих осіб, впровадження обмежень щодо Криму і Севастополя, економічні санкції, спрямовані на заморожування обмінів з Росією в конкретних секторах економіки та заходи, які стосувалися економічного співробітництва. Були скасовані саміти ЄС—Росія, регулярні двосторонні зустрічі на найвищому рівні, призупинені двосторонні переговори з візових питань і нової угоди між ЄС і РФ, призупинено формат зустрічей у межах «Групи восьми». Окрім анексії частини української території, підставами для впровадження «кримського пакету» санкцій вважалося незаконне привласнення державних коштів України [30].

Пізніше, в липні та вересні 2014 р. ЄС розширив перелік економічних санкцій, спрямованих на обмеження обмінів у конкретних секторах економіки, у т. ч. доступу до первинного і вторинного ринків капіталу ЄС для п'яти контрольованих державою російських банків і їх дочірніх компаній, трьох енергетичних і трьох оборонних підприємств. Було запроваджено заборону на експорт та імпорту зброї та військового спорядження, експорт товарів подвійного призначення, обмежено доступ до сучасних технологій і послуг, які можуть бути використані при розвідці та видобутку нафти, припинено підписання нових кредитних угод з боку Європейського інвестиційного банку та ЄБРР.

Враховуючи «дестабілізуючі дії Росії в Східній Україні», Рада ЄС вирішила продовжувати терміни дії економічних санкцій на наступні шестимісячні періоди. На засіданні Європейської Ради 19—20 березня 2015 р. лідери країн-членів ухвалити рішення пов'язати застосування режиму санкцій з виконанням Мінських угод, включаючи «Комплекс заходів з виконання Мінських угод» від 12.02.2015 р. Передбачалося, що пакет основних економічних санкцій, окрім «кримського пакету», діятиме до кінця 2015 р., коли «Комплексом заходів...» передбачалося відновлення Україною «контролю над своїм кордоном на сході» як «останнього пункту мирного плану» [31].

З приводу перегляду чи скасування обмежувальних заходів, керівні органи ЄС декларували намір постійно відстежувати застосування режиму санкцій з метою гарантування їх дієвості при вирішенні поставлених завдань. Рішення Ради ЄС, які стосуються запровадження «автономних обмежень» (запроваджених без посилання на резолюції РБ ООН), діють впродовж 12 місяців, хоча відповідний регламент Ради ЄС не має кінцевої дати. Рада ЄС може переглядати, змінювати, продовжувати чи тимчасово призупиняти їх у залежності від розвитку ситуації.

У цьому контексті доцільно враховувати, що тривалість основного пакету економічних обмежень щодо Росії прив'язана до виконання Мінських угод, укладених за посередництва канцлера ФРН А. Меркель і президента Франції Ф. Олланда. Як учасники переговорів у «нормандському форматі», вони стверджували, що санкції щодо РФ мають тривати до відновлення Україною сувере-

нітету над східними районами країни за умов виконання мінських домовленостей, однак це не стосується вирішення проблеми Криму.

У цілому політика ЄС щодо Росії є результатом складного й суперечливого процесу узгодження інтересів різних країн, які включають набір об'єктивних і суб'єктивних чинників. Як стверджують автори доповіді «Політика ЄС щодо країн пострадянського простору в контексті євразійської інтеграції» (Російський інститут стратегічних досліджень, 2015 р.), загострення відносин стало наслідком «фактичного стану «холодної» політичної, економічної та інформаційної війни між Російською Федерацією та євроатлантичними структурами», яка була значною мірою спричинена «конфліктом інтересів Росії і Заходу в тій частині пострадянського простору, котра в Москві сприймається як природна історично, географічно, економічно й культурно детермінована зона євразійської інтеграції» [32].

Політика ЄС щодо Росії враховує відносно слабкість, залежність від енергетичного експорту та технологічний стан російської економіки. Водночас політичні кола ЄС відчують істотний тиск з боку європейських бізнес-кіл, зацікавлених у розвитку російських економічних проєктів. З цих причин Європейська Комісія визначає будівництво «сильного стратегічного партнерства з Росією» в якості свого ключового пріоритету та визнає РФ ключовим гравцем «в аспекті геополітики та безпеки на глобальному та регіональному рівнях» [33].

На думку сучасних лідерів ЄС було б помилкою дозволяти РФ перегляд європейських кордонів на довільне застосування сили в стосунках з іншими країнами. Водночас, ситуативно обумовлена мета ЄС у відносинах із РФ полягає в поверненні Москви до співпраці в межах європейського міжнародного порядку та подолання суперечностей на засадах політичного діалогу.

Висновки. Сучасний стан відносин між ЄС і Росією позначений різким загостренням суперечностей у двосторонніх взаєминах. Хоча формальним приводом для згортання економічних зв'язків і впровадження санкцій з обох боків стали українська криза та військово-політичне втручання з боку РФ, підґрунтям погіршення стосунків стала пряма конкуренція європейського та євразійського інтеграційних проєктів і зіткнення інтересів сторін у країнах-учасниках ініціативи «Східне партнерство».

В умовах загострення кризи в українсько-російських відносинах ключові країни ЄС застосували практику поточного узгодження методів реагування на дії Москви в межах «Великої сімки», яке супроводжувалося координацією режиму санкцій між США та ЄС. Застосовані санкції, що мали доволі обмежений характер, були спрямовані головним чином проти державних банків, компаній ВПК та енергетичного сектору. Отже, спричинити суттєві збитки російській економіці вони не зможуть, хоча й гальмують процес модернізації російських озброєнь і реформи в оборонній сфері.

Політика ЄС щодо Росії має здебільшого інерційний характер і зорієнтована на повернення Москви до дотримання прийнятих правил взаємодії в європейській регіональній системі. Натомість російський підхід акцентує увагу на послабленні ролі європейського інтеграційного центру та обстоюванні виключного права на російський контроль у пострадянському просторі.

В умовах прискореного становлення багатополюсної міжнародної системи політичні кола провідних європейських країн надають перевагу різновекторній

політиці, яка розмежовує європейські інтереси по різних напрямках, таких як відносини з США, спільні гарантії безпеки в межах НАТО та створення трансатлантичної зони вільної торгівлі та інвестицій, та відносини з Росією, яка вважається бажаною потенційною учасницею «спільного економічного простору» ширшої Європи. Кінцевою метою цього проекту вважається створення інтегрованого ринку між ЄС і РФ і досягнення більшої взаємосумісності їх економік. Очікується, що переговори між ЄС і Росією про впровадження режиму вільної торгівлі можуть бути відновлені в разі виконання мінських домовленостей і врегулювання конфлікту на сході України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dragneva R. Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry? / R.Dragneva, K.Wolczuk; Briefing paper [REP BP 2012/01]. — London : The Royal Institute of International Affairs, 2012. — 16 p.
2. Leonard M. A Power Audit of EU-Russia Relations / M. Leonard, N.Popescu; The European Council on Foreign Relations. Policy paper. — London : ECFR, November 2007. — II, 65 p.
3. Popescu N.The Limits of Enlargement-lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood / N. Popescu, A.Wilson; The European Council on Foreign Relations. Policy report. — London : ECFR, June 2009. — 64 p.
4. The EU and Russia: before and beyond the crisis in Ukraine. House of lords, European Union Committee. — London: The Stationery Office Limited, 2015. — 123 p.
5. Бордачѳв Т. Новый стратегический союз. Россия и Европа перед вызовами XXI века: возможности «большой сделки» / Т. Бордачѳв. — М. : Европа, 2009. — 304 с.
6. Громыко А. А. Большая Европа в паутине украинского кризиса / А. А. Громыко // Мировая экономика и международные отношения. — 2015. — № 7. — С. 118—122.
7. Makarychev A. Russia and the EU in a Multipolar World. Discourses, Identities, Norms / A. Makarychev. — Stuttgart, Hannover : ibidem Press, 2014. — 200 p.
8. Тренин Д. Практичный подход к отношениям ЕС и России / Д. Тренин; Московский Центр Карнеги. Январь 2014. — 4 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://carnegieendowment.org/files/Article_EU_Russ_Trenin_Rus2014.pdf
9. Россия — Европейский союз: возможности партнерства / И.М. Бусыгина (рук.) и др.; гл.ред. И. С. Иванов; Российский совет по междунар. делам. — М. : Спецкнига, 2013. — 96 с.
10. Юргенс И. Вечные спутники: Россия и Европа в меняющемся мире / И. Юргенс, С. Кулик— М.: Экон-информ, 2013. — 254 с.
11. Отношения Евросоюз—Россия и Украинский кризис / Отв. ред. Н. К. Арбатова. — М. : ИМЭМО РАН, 2014. — 183 с.
12. Россия и Восточное партнерство ЕС: вызов или новая платформа для сотрудничества? Сборник докладов международной конференции /под ред. Е. Клицуновой, Б. Кузнецова. Санкт-Петербург, декабрь 2009 г. — СПб. : Изд-во Левша, 2010. — 124 с.
13. Коллективная стратегия Европейского Союза по отношению к России. Кѳльн, 3—4 июня 1999 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.mgimo.ru/files/2004/kafedry/evro_int/reader4meo_3-5.htm
14. Стратегия развития отношений Российской Федерации с Европейским Союзом на среднесрочную перспективу (2000—2010 годы). РГ 00-118 [Текст, представленный Председателем Правительства России В.В. Путиным на саммите РФ—ЕС в Хельсинки 22.10.1999 г.] // Современная Европа. — 2000. — № 1. — С. 95—105.

15. Jégo M. Russie : l'introuvable «revolution douce» / M. Jégo // *Politique Internationale. La Revue.* — 2006. — N 112 [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.politiqueinternationale.com/revue/read2.php?id_revue=112&id=553&content=texte#show1
16. Council of the European Union. Joint Statement on the launch of negotiations for a new EU-Russia agreement, Khanty-Mansiysk, 27 June 2008. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/101524.pdf
17. Висновки головної держави з надзвичайної Європейської Ради у Брюсселі (1 вересня 2008). [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://delukr.sdv.com.ua/page48683.html>
18. Review of EU-Russia Relations / Communication from the Commission to the Council. [COM(2008) 740 final]. — Brussels, 5.11.2008. — P. 5. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/russia/docs/com_08_740_en.pdf
19. Механизм «Партнерство для модернизации» / Представительство Европейского Союза в России. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_ru.htm
20. Д. Медведев. Послание Президента Федеральному Собранию. Президент России. Официальный сайт. 30 ноября 2010 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://news.kremlin.ru/transcripts/9637>
21. «Программа эффективного использования на системной основе внешнеполитических факторов в целях долгосрочного развития Российской Федерации». № 4980 Г/С / 10 февраля 2010 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.runewsweek.ru/country/34184/>
22. Энтин М. Россия—ЕС: к множественности конфигураций сотрудничества на континенте / М. Энтин // *Вся Европа.ru*; Европейский учебный институт при МГИМО (У) МИД России. — 2011. — Вып. 10 (59) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.alleurpa.ru/rossiya-es-k-mnozhestvennosti-konfiguratsiy-sotrudnichestva-na-kontinente-1>
23. Караганов С. Союз Европы: последний шанс? / С. Караганов // *Российская газета. Федеральный выпуск.* — № 5229 (150). — 09.07.2010. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rg.ru/2010/07/09/karaganov.html>
24. Исполнительный секретарь СНГ Сергей Лебедев прогнозирует, что у государств — участников Восточного партнерства «могут возникнуть трудности» / БелаПАН, 13.05.2009. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://belapan.com/archive/2009/05/13/eu_303788/
25. В. Путин. Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня // *Известия.* 03.10.2011. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://izvestia.ru/news/502761>
26. ЕС выделит миллиард евро на российскую модернизацию. *Lenta.ru*, 09.06.2011. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2011/06/09/partnership/>
27. Заявление Верховного Представителя ЕС Эштон об использовании правосудия в политических целях в России (12/09/2012). Представительство Европейского Союза в России. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2012/20120912_1_ru.htm
28. Выступление Верховного Представителя ЕС Кэтрин Эштон в Европейском Парламенте касательно саммита Россия—ЕС (14/12/2011). Представительство Европейского Союза в России. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2011/20111214_ru.htm
29. «Использовать возможность: отношения ЕС с Россией после её вступления в ВТО» — выступление члена Европейской Комиссии Де Гюхт (07/09/2012). Предста-

вительство Европейского Союза в России. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2012/20120907_ru.htm

30. In focus: Ограничительные меры ЕС в ответ на кризис в Украине. Представительство Европейского Союза в России. (26/06/2015).[Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2015/20150219_ru.htm

31. European Council Conclusions on external relations. Press release 134/15 (19 March 2015). [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/conclusions-russia-ukraine-european-council-march-2015/>

32. Политика Евросоюза в отношении стран постсоветского пространства в контексте евразийской интеграции / Гузенкова Т. та ін.; «Перспективы». 08.07.2015. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom/politika_jevrosojuza_v_otnoshenii_stran_postsovetskogo_prostranstva_v_kontekste_jevrazijskoj_integracii_2015-07-08.htm

33. Европа и Россия: Строительство стратегического партнерства / Представительство Европейского Союза в России. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/political_relations/political_framework/index_ru.htm

REFERENCES

1. Dragneva, R.& Wolczuk, K. (2012). *Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?* Briefing paper [REP BP 2012/01]. London: The Royal Institute of International Affairs.

2. Leonard, M.& Popescu, N. (2007). *A Power Audit of EU-Russia Relations*. The European Council on Foreign Relations. Policy paper. London: ECFR.

3. Popescu N.& Wilson A. (2009). *The Limits of Enlargement-lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood*. The European Council on Foreign Relations. Policy report. London: ECFR.

4. *The EU and Russia: before and beyond the crisis in Ukraine*. House of lords, European Union Committee (2015). London: The Stationery Office Limited.

5. Bordachev, T. (2009). *The new strategic alliance. Russia and Europe before the challenges of the XXI century: the possibility of «grand bargain»*. Moscow: Europe (in Russ.).

6. Gromyko, A. A. (2015). Wider Europe in the web of the Ukrainian crisis. *Myrovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia (World Economy and International Relations)*, 7, pp. 118—122 (in Russ.).

7. Makarychev, A. (2014). *Russia and the EU in a Multipolar World. Discourses, Identities, Norms*. Stuttgart, Hannover: ibidem Press.

8. Trenin, D. (2014). *Practical Approach to EU-Russia relations*; The Carnegie Moscow Center. Retrieved from http://carnegieendowment.org/files/Article_EU_Russ_Trenin_Rus2014.pdf (in Russ.).

9. Busygina I. M., Ivanov I. S. (Eds). (2013). *Russia — European Union: the possibility of partnership*; Russian Council of International Affairs. Moscow: Spetskniga (in Russ.).

10. Yurgens, I. & Kulik, S. (2013). *Eternal Companions: Russia and Europe in a changing world*. Moscow: Eco-Inform (in Russ.).

11. Arbatov, N. K. (Ed.). (2014). *EU-Russia relations and the Ukrainian crisis*. Moscow: IMEMO (in Russ.).

12. Klitsunova, E. & Kuznetsov, B. (Eds.). (2010). *Russia and the EU's Eastern Partnership: a challenge or a new platform for cooperation?* Proceedings of the international

conference; Saint-Petersburg, December 2009. Saint-Petersburg: Publishing House Levsha (in Russ.).

13. *Common Strategy of the European Union towards Russia*. Cologne, June 3-4, 1999. Retrieved from http://www.mgimo.ru/filesserver/2004/kafedry/evro_int/reader4meo_3-5.htm (in Russ.).

14. The strategy of development of relations of the Russian Federation and the European Union in the medium term (2000-2010). RG 00-118. (2000). Text presented by the Chairman of the Government of Russia V.V.Putin at the summit RF-EU in Helsinki on October 22, 1999. *Sovremennaya Evropa (Contemporary Europe)*, 1, pp 95-105 (in Russ.).

15. Jégo, M. (2006). Russie: l'introuvable «revolution douce». *Politique Internationale. La Revue*, 112. Retrieved from http://www.politiqueinternationale.com/revue/read2.php?id_revue=112&id=553&content=texte#show1

16. Council of the European Union. *Joint Statement on the launch of negotiations for a new EU-Russia agreement*. Khanty-Mansiysk. June 27, 2008 Retrieved from http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/press_data/en/er/101524.pdf

17. *Conclusions of the Presidency following the extraordinary European Council in Brussels* (September 1, 2008). Retrieved from <http://delukr.sdv.com.ua/page48683.html> (In Ukr.).

18. *Review of EU-Russia Relations*. Communication from the Commission to the Council. [COM (2008) 740 final]. Brussels, 5.11.2008. Retrieved from http://eeas.europa.eu/russia/docs/com_08_740_en.pdf

19. *Mechanism «The Partnership for Modernization»*. Delegation of the European Union to Russia. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_ru.htm (in Russ.).

20. Medvedev, D. *Address from the President to the Federal Assembly*. President of Russia. Official site. November 30, 2010. Retrieved from <http://news.kremlin.ru/transcripts/9637> (in Russ.).

21. «*The program of the effective and systemic use of foreign policy factors for the long-term development of the Russian Federation*». No. 4980; February 10, 2010. Retrieved from <http://www.runewsweek.ru/country/34184/> (in Russ.).

22. Entin, M. (2011). Russia-EU cooperation in multiple configurations on the continent. *Vsya Evropa.ru (All Europe.ru)*, 10 (59). Retrieved from <http://www.alieuropa.ru/rossiya-esk-mnozhestvennosti-konfiguratsiy-sotrudnichestva-na-kontinente-1> (in Russ.).

23. Karaganov, S. (2010, July 9). European Union: the last chance? *Rossiyskaya gazeta (The Russian newspaper)*, Federal issue, No 5229 (150) (in Russ.).

24. CIS Executive Secretary Sergey Lebedev predicts difficulties for the states participating in the Eastern Partnership. BelaPAN. 13.05.2009. Retrieved from http://belapan.com/archive/2009/05/13/eu_303788/ (in Russ.).

25. Putin, V. (2011, October 3). A new integration project for Eurasia — a future that is born today. *Izvestia (News)*. Retrieved from <http://izvestia.ru/news/502761> (in Russ.).

26. The EU will allocate one billion euro for the modernization of the Russia. (2011, June 9). *Lenta.ru*. Retrieved from <http://lenta.ru/news/2011/06/09/partnership/> (in Russ.).

27. *Statement by EU High Representative Ashton on the use of justice for political purposes in Russia* (12/09/2012). Delegation of the European Union to Russia. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2012/20120912_1_ru.htm (in Russ.).

28. *Statement by EU High Representative Catherine Ashton at the European Parliament on the EU-Russia Summit* (14/12/2011). Delegation of the European Union to Russia. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2011/20111214_ru.htm (In Russ.).

29. «To use the opportunity: the EU's relations with Russia after its accession to the WTO». The speech of a member of the European Commission De Gucht (07/09/2012). Delegation of the European Union to Russia. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2012/20120907_ru.htm (in Russ.).

30. *In focus: EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine*. (06/26/2015). Delegation of the European Union to Russia. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2015/20150219_ru.htm (in Russ.).

31. *European Council Conclusions on external relations*. Press release 134/15 (2015, March 19). Retrieved from <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/conclusions-russia-ukraine-european-council-march-2015/>

32. Guzenkova, T. et al. (2015, August 7). EU policy towards post-Soviet countries in the context of Eurasian integration. *Perspektivy (Perspectives)*. Retrieved from http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom/politika_jevrosojuza_v_otnoshenii_stran_postsovetskogo_prostranstva_v_kontekste_jevrazijskoj_integracii_2015-07-08.htm (in Russ.).

33. *Europe and Russia: Building Strategic Partnership*. Delegation of the European Union to Russia. Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/political_relations/political_framework/index_ru.htm (in Russ.).

УДК: 327.001.73 (100)

Фесенко М. В.¹,

кандидат політичних наук,

старший науковий співробітник,

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Київ, Україна. fesekon@rambler.ru

ВИТОКИ ТА НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ

Анотація. Доведено необхідність комплексного дослідження складових глобальної кризи світоуправління і пошуку механізмів її подолання шляхом консолідації учасників міжнародної системи. Показано, що глобальна економічна криза є частиною глобальної системної кризи. Водночас сталий розвиток сучасної світової системи залежить від консолідації міжнародного співтовариства і конструктивної співпраці між суб'єктами міжнародних відносин. Визнано, що глобальна фінансова криза є наслідком кризи світоуправління. З цієї причини, необхідно розпочати процес розробки нової моделі світоуправління, яка б відобразила тенденції глобального світу XXI століття. В цьому контексті сучасна глобальна криза не випадкове, а природне явище, пов'язане з довгостроковими перспективами світового політичного та економічного розвитку. Сучасна криза має свої особливості та відмінні риси, пов'язані з процесами глобалізації, регіональної політичної та економічної інтеграції, глобальної міграції тощо. Багато в чому вона породжена цими специфічними процесами, і її вирішення є важливим завданням в глобальному розвитку.

Ключові слова: глобальна криза, світоуправління, міжнародна система, світ-система, суб'єкти світової системи, глобалізація, глобальні проблеми людства.

Аннотация. Доказывается необходимость комплексного исследования составляющих глобального кризиса мироуправления и поиска механизмов его преодоления путем консолидации участников международной системы. Показано, что глобальный экономический кризис является частью глобального системного кризиса. В то

¹ Fesenko M.V., Ph.D. in History, Senior Research Fellow, The State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine. fesekon@rambler.ru
SOURCES AND CONSEQUENCES OF THE GLOBAL SYSTEMIC CRISIS